

Ο ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΚΑΤΑ ΒΑΘΜΟ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ (%)

Έτος απογραφής	Αστικός	Ημισατικός	Αγροτικός	Σύνολο
1853	7.1	13.5	79.4	100
1856	6.8	12.6	80.6	100
1861	8	15.8	76.2	100
1870	9.6	13.6	76.8	100
1879	10.5	14	75	100
1889	15.1	14	70.9	100
1896	15.7	14.2	70.1	100
1907	16.4	12.5	71.1	100
1920	22.9	15.2	61.9	100
1928	31.1	14.5	54.4	100
1940	32.8	14.8	52.4	100
1951	37.7	14.8	47.5	100
1961	43.3	12.9	43.8	100
1971	53.2	11.6	35.2	100
1981	58.1	11.6	30.3	100
1991	58.9	12.8	28.3	100
2001	59.7	13.1	27.2	100

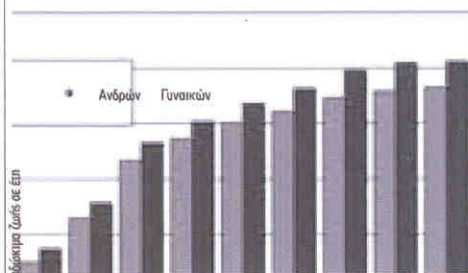
ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ, Στατιστικές Ενεργειές της Ελλάδος, διάφορα έτη.

ΓΑΜΟΙ ΚΑΙ ΑΔΡΟΣ ΔΕΙΚΤΗΣ ΓΑΜΗΛΙΟΤΗΤΑΣ (Συγχρονικός δείκτης πρώτων γάμων γυναικών και μέση ηλικία στον πρώτο γάμο, 1861-2006)

Έτος	Γάμοι (σύνολο)	Γάμοι ανά 1000 άτομα	Πρώτοι γάμοι επί 1000 γυναικών	Μέση ηλικία γυναικών στον πρώτο γάμο
1861-70*	6052	6,2***	-	-
1871-80*	Μη διαθέσιμοι (μ.δ.)	5,8***	-	-
1881-90*	μ.δ.	6,5***	-	-
1891-00*	μ.δ.	-	-	-
1901-10*	μ.δ.	-	-	-
1911-20*	μ.δ.	-	-	-
1921-30*	μ.δ.	-	-	-
1931-40*	μ.δ.	6,7***	-	-
1941-50*	μ.δ.	-	-	-
1956**	55.233	6,88	727	25,41
1960**	58.165	6,98	786	25,14
1965	80.728	9,44	1186	24,60
1970	67.439	7,67	1056	24,02
1975	76.452	8,45	1158	23,64
1980**	62.352	6,47	866	23,32
1985	63.709	6,41	830	23,76
1990	59.052	5,81	725	24,65
1995	63.987	6,02	750	25,74
1999	61.165	5,62	684	26,70
2000**	48.880	4,48	538	26,91
2001	58.491	5,34	647	27,09
2002	57.872	5,27	640	27,32
2003	61.081	5,54	677	27,56
2004**	51.377	4,64	572	27,73
2005	61.043	5,50	651	27,91
2006	57.802	5,18	616	28,25
2007	61.377	5,48	732	28,47

Σημ: Μέσοι ετήσιοι περιόδου, ** Διάσπαστα έτη, *** Εκτίμηση, μ.δ.=Μη διαθέσιμα δεδομένα. Πηγή: Γ. Σίδμος (1973) και ίδια υπολογισμοί μετά το 1956 βασίζονται στα στοιχεία της ΕΣΥΕ (σύνολο γάμων και πρώτοι γάμοι ανά ηλικία της γυναίκας). Υπολογισμοί βάσει του πραγματικού πληθυσμού της Ελλάδας μέχρι το 1990 και του νόμιμου πληθυσμού για την περίοδο 1991-2007.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΠΡΟΣΔΟΚΟΜΕΝΗΣ ΖΩΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ (1879-2005)

Γέροι, άτεκνοι

Η Ελλάδα γεμίζει υπερήλικες και συνωστίζεται στα μεγάλα αστικά

Η πληθυσμιακή ερήμωση ολόκληρων περιοχών, η αντιμετώπιση της δημογραφικής γήρανσης και η διαχείριση των μεταναστευτικών ρευμάτων με την ταυτόχρονη υιοθέτηση των κατάλληλων μεταναστευτικών πολιτικών αποτελούν τις τρεις μείζονες δημογραφικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ελλάδα.

ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΡΗ

Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξαν έπειτα από συστηματική μελέτη δύο ερευνητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ο καθηγητής Βύρων Κοτζιμάνης και η επιστημονικά συνεργάτης του, Ελευθερία Ανδρουλάκη, έπειτα από επεξεργασία και καταγραφή των δημογραφικών στοιχείων που αφορούν τον πληθυσμό της Ελλάδας από το 1828 μέχρι και σήμερα, διαπιστώνουν ότι η χώρα μας έχει ολοκληρώσει τη δημογραφική της μετάβαση σε ένα νέο επίπεδο, το οποίο ελάχιστα διαφέρει από εκείνο των πλέον ανεπτυγμένων χωρών του πλανήτη. Τα σχετικά στοιχεία έχουν ιδιαίτερη αξία, καθώς θα μπορούσαν να συγκριθούν με τα νεότερα δεδομένα, τα οποία θα προκύψουν από την απογραφή που θα διεξαχθεί το 2011.

Εν τω μεταξύ, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία που δημοσιοποιήθηκαν σε ευρωπαϊκό σεμινάριο στις 11 Ιουνίου στο Μαγδεμβούργο και αφορούν την Ευρωπαϊκή Ένωση, το 2015 οι Ευρωπαίοι πολίτες άνω των 50 ετών θα αποτελούν το 50,5% του συνολικού πληθυσμού. Η σχέση συνταξιούχου προς εργαζόμενο θα διαμορφωθεί σε 1 προς 2. Όπως υποστηρίζουν οι επιστήμονες που έλαβαν μέρος στη συνάντηση, αυτό καθεστώς προβληματικά την οικονομική ανάπτυξη και τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών συστημάτων στα κράτη-μέλη της Ε.Ε.

Τα Ταμεία «εναποθέτου» την ελπίδα ανάκαμψής τους στην ένταξη επιπλέον εργατικού δυναμικού στους ασφαλιστικούς οργανισμούς μέσω των μεταναστευτικών ρευμάτων

της. Από μια χώρα εξαγωγής μεταναστών έχει μετατραπεί σε χώρα υποδοχής μεταναστευτικών ρευμάτων, ο μέσος όρος ζωής είναι από τους υψηλότερους της Ευρώπης και η γονιμότητα βρίσκεται στα ίδια επίπεδα με τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες, γεγονός το οποίο σημαίνει ότι είναι δύσκολη η αναπλήρωση των γενών. Σε περίπτωση που δεν υπάρξει κάποια ανατροπή στο επίμαχο σημείο, η όποια μελλοντική αύξηση του πληθυσμού θα είναι αποτέλεσμα θετικών μεταναστευτικών ισοζυγίων.

Η γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού, σύμφωνα με την έρευνα του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα άνισα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Αττική, η οποία καταλαμβάνει το 3% της επιφάνειας της χώρας και συγκεντρώνει το 35% του συνολικού πληθυσμού! Ο μέσος όρος ζωής αυξάνεται και μαζί μ' αυτόν «γεννιέει» και η χώρα. Τέλος, ολόκληρες πε-

ριο υλοποιήθηκε στα χρόνια του Καποδίστρια, και συγκεκριμένα το 1828. Ωστόσο για την πραγματοποίηση της πρώτης πραγματικής απογραφής χρειάστηκε να περάσουν σχεδόν 70 χρόνια (1889). Έπειτα από αυτά ακολούθησαν άλλες πέντε (1896, 1907, 1920, 1928 και 1940) και εν συνεχεία μία ανά δεκαετία, την τελευταία πεντηκονταετία (1951-2001). Η πληρέστερη κάλυψη έγινε στις απογραφές του 1920 και του 1928, ενώ η επεξεργασία των στοιχείων που είχαν συγκεντρωθεί στις απογραφές του 1889, 1896 και 1940 δεν ολοκληρώθηκε, με αποτέλεσμα τα δημοσιευμένα στοιχεία να είναι ιδιαίτερα φτωχά κυρίως σε ό,τι αφορά τον νόμιμο και πραγματικό πληθυσμό στις υψιστάμενες διοικητικές ενότητες.

Σχετικά με την εξέλιξη των δημογραφικών στατιστικών, και ειδικότερα της φυσικής κίνησης, η οποία σχετίζεται με την καταγραφή γεννήσεων, γάμων και θανάτων, αν και από το 1836 θεοπίστηκε διάταγμα «Περί ληξιαρχικών βιβλίων» για την τήρηση των σχετικών στοιχείων από τους δήμους, η τήρησή τους κρίνεται ελλιπέστατη. Μόνο ένας περιορισμένος αριθμός δήμων τήρησε ληξιαρχικά βιβλία.

Μια εκκοσμάτα μετά (1856) ψηφίζεται νέο διάταγμα, σύμφωνα με το οποίο ανατέθηκε στους δημάρχους η ετήσινη της συλλογής των ληξιαρχικών στοιχείων και της αποστολής περιληπτικών πινάκων στους επάρχους. Το επίμαχο διάταγμα έδινε τη δυνατότητα στους δημάρχους να προσλάβουν και υπαλλήλους-ληξιάρχους. Το 1864, η ευθύνη της καταγραφής των ληξιαρχικών δεδομένων μεταβιβάζεται στους ιερείς, οι οποίοι υποχρεούνταν να συμπληρώνουν ειδικά έντυπα για κάθε γέννηση, θάνατο και γάμο. Τα έντυπα αυτά όφειλαν να τα παραδίδουν στον ληξιαρχο εντός δεκαπέντε ημερών.

Από το 1886 και μετά, το σύστημα συλλογής των ληξιαρχικών δεδομένων κατέρρευσε. Το 1921, αρχίζει εκ νέου ανά τρίμηνο και οι ληξιαρχο υποχρεούνται να συμπληρώνουν και να υποβάλλουν τους σχετικούς πίνακες στα Αρχίβια των Σερ-

Η υιοθέτηση νέων μεταναστευτικών πολιτικών καθίσταται αναγκαία, προκειμένου να επιτευχθούν οι δημογραφικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί αναπτυξιακοί στόχοι.

ριοχής κινδυνεύουν με πληθυσμιακή ερήμωση, ενώ η υιοθέτηση νέων μεταναστευτικών πολιτικών καθίσταται αναγκαία, προκειμένου να επιτευχθούν οι δημογραφικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί αναπτυξιακοί στόχοι. Παρακάτω προσδιορίζονται οι βασικοί άξονες των δημογραφικών εξελίξεων και των διαχρονικών δεδομένων.

1 Ο ρόλος δήμων και Ευρωπαϊκής Ένωσης

Και... πρωτεύουσισιάνοι

κέντρα - Από την πληθυσμιακή έκρηξη της πρώτης εκατονταετίας στη γήρανση και στην ερήμωση της περιφέρειας

χώρα μεγεθύνεται με την ενσωμάτωση εδαφών και πληθυσμού που επανέρχονται στη «μητέρα-πατρίδα». Η Ελλάδα, την επόμενη μέρα μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αποτελεί μια μικρή χώρα της ΝΑ Ευρώπης με έκταση 132.000 τετρ. κλμ. και πληθυσμό 7,5 εκατομμυρίων. Αρχικά κατά την ίδρυσή του το ελληνικό κράτος (1828) περιορίζεται στην Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα και τις Κυκλάδες με έκταση 47.000 τετρ. κλμ. και 753.000 κατοίκους.

Έπειτα από 20 χρόνια, το 1864, με την ενσωμάτωση των Ιονίων Νήσων, ο πληθυσμός της χώρας μας ανέρχεται σε 1,365 εκατ. Στη συνέχεια, με την ενσωμάτωση της Άρτας και της Θεσσαλίας το 1881, ο πληθυσμός της Ελλάδας αυξάνεται και ξεπερνά για πρώτη φορά τα 2 εκατομμύρια. Το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων βρίσκει την Ελλάδα να έχει διπλασιάσει την έκτασή της κατά 121 Km² και να έχει υπερδιπλασιάσει τον πληθυσμό της σε 4,775 εκατ.

Την προσωρινή προσάρτηση του συνόλου της Θράκης και των νήσων Ίμβρου και Τενέδου (1919-1920) ακολουθεί η Συνθήκη της Λοζάνης, με την οποία ενσωματώνεται οριστικά στην Ελλάδα η Δυτική Θράκη, και ακολουθεί η μαζική ανταλλαγή των πληθυσμών μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή. Ο πληθυσμός ανάμεσα στο 1920 και το 1928 σημειώνει σημαντική άνοδο, από 5,5 εκατ. αυξάνεται στα 6,2 εκατ.

Παραμονή του 1940, ο πληθυσμός ανέρχεται πλέον σε 7,34 εκατομμύρια, ενώ οι απόψεις του πολέμου που θα ακολουθήσει θα υπερκαλυφθούν με την προσάρτηση των Δωδεκανήσων. Το 1947, στα οριστικά πλέον σύνορά της η χώρα, συγκεντρώνει 7,563 εκατ. κατοίκους. Από τότε και στο εξής οι μεταβολές στο μέγεθος του πληθυσμού είναι αποτέλεσμα της διαφοράς μεταξύ φυσικών ισοζυγίων γεννήσεων και θανάτων και των μεταναστευτικών ισοζυγίων «έξοδοι - εισοδοί».

3 Διαχρονική αστικοποίηση

Από το 1853 μέχρι το 2001 ο πληθυσμός της Ελλάδας σταδιακά μετακινείται στα αστικά κέντρα, με συνέπεια την πλήρη ανατροπή των ποσοστών. Ενώ το 1853 το 79,4% ήταν κάτοικοι αγροτικών περιοχών, το 2001 οι έξι στους δέκα πολίτες είναι κάτοικοι αστικών κέντρων. Όπως υπογραμμίζουν χαρακτηριστικά και οι ερευνητές, «η μετακίνηση από τις ορεινές προς τις πεδινές περιοχές -και ταυτόχρονα από τις αγροτικές στις αστικές- χαρακτηρίζει τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας». Την περίοδο 1920-1940 οι τάσεις αστικοποίησης επιβραδύνονται σημαντικά, ενώ επιταχύνονται εκ νέου την περίοδο της Κατοχής και του

Στιγμιότυπο από τη γενική απογραφή πληθυσμού του 2001. Στις αρχές του 2011 θα... ξαναμετρηθούμε.

Γηραιά (και γηράσκουσα) Ήπειρος

Η γήρανση αποτελεί μείζον πρόβλημα, το οποίο -σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των αρμόδιων ευρωπαϊκών οργάνων- θα ενταθεί τα επόμενα χρόνια. Όπως ήδη έχει αναφερθεί, ο επίτροπος Απασχόλησης και Κοινωνικών Υποθέσεων ανέφερε στην ευρωπαϊκή συνάντηση της 11ης Ιουνίου του 2010, στο Μαγδεμβούργο, ότι το 2015 οι πολίτες άνω των 50 ετών θα αποτελούν το 50,5% του συνολικού πληθυσμού. Η βιωσιμότητα των ασφαλιστικών ταμείων θα κινδυνεύσει ακόμα περισσότερο, καθώς η αναλογία συνταξιούχων και εργαζομένων θα είναι 1 προς 2.

Για την ανατροπή της φθίνουσας πορείας του ενεργού πληθυσμού εκτιμάται ότι θα διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο οι μεταναστεύσεις. Στην τοποθέτησή του ο υπουργός Οικονομικών του Μαγδεμβούργου ανέφερε -μεταξύ άλλων- ότι το 48% του κρατικού προϋπολογισμού δίνεται για συντάξεις και ένα 15% για κοινωνικές υπηρεσίες προστασίας και στήριξης ηλικιωμένων. Ο καθηγητής από το Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Πληθυσμού, Nico Van Nimwegen, τόνισε ότι η Ευρώπη πρέπει να μάθει να ζει με την υπογεννητικότητα, τη μακροζωία και να διαχειρίζεται τα μεταναστευτικά ζητήματα. Η εκπρόσωπος της Eurostat, Teodora Brundmuller, έκανε γνωστό ότι έπειτα από μελέτη 312 πόλεων της Ε.Ε., διαπιστώθηκε ότι υπάρχουν τερσάσιες ενδοδημοτικές αντιθέσεις, που απαιτούν αυστηρά χωρική προσέγγιση.

Γενικότερα αυτό που διαπιστώθηκε από τη συζήτηση των εκπροσώπων και των φορέων που συμμετείχαν στη συνάντηση είναι ότι η κοινωνία των ηλικιωμένων και η ενεργός γήρανση αποτελούν κεντρικά προτεραιότητα για την Επιτροπή. Την περίοδο 2013-2020, σημαντικό μέρος των πόρων συσχέτισης θα αξιοποιηθούν μέσω των τοπικών και περιφερειακών Αρχών στην αντιμετώπιση ζητημάτων που σχετίζονται με τα δημογραφικά ζητήματα.

Εμφυλίου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το 1951 οι τέσσερις στους δέκα κατοίκους να είναι ήδη εγκατεστημένοι στα αστικά κέντρα.

4 Γήρανση του πληθυσμού

Η μείωση της θνησιμότητας και η σταδιακή πτώση της γεννητικότητας αντικατοπτρίζονται τόσο στους απόλυτους αριθμούς των γεννήσεων και των θανάτων όσο και στους δείκτες που αφορούν τα ποσοστά γεννητικότητας και θνησιμότητας. Ενώ η Ελλάδα βρισκόταν στις αρχές του 20ού αιώνα ανάμεσα στις ευρωπαϊκές χώρες με τον «νεανικότερο» πληθυσμό, στις αρχές του 21ου αιώνα κατατάσσεται ανάμεσα στις πλέον «γερασμένες» ευρωπαϊκές χώρες.

Σύμφωνα με τις στατιστικές, ο δείκτης γήρανσης αυξάνεται αργά, αλλά σταθερά. Το 180 αναλογούσαν 8 ηλικιωμένοι σε 100 νέους και το 1928 18 ηλικιωμένοι σε 100 νέους. Την περίοδο 1951-2006, η αντιστοιχία είναι 24 προς 129. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι στα μέσα της τρέχουσας δεκαετίας σε κάθε ηλικιωμένο που ετοιμάζεται να συνταξιοδοτηθεί αντιστοιχεί ένας μόνος νέος υποψήφιος για ένταξη στην αγορά εργασίας, ενώ πριν από μια πενήκονταετία αντιστοιχούσαν 3,5 νέοι.

5 Γεννητικότητα & θνησιμότητα

Η Ελλάδα μέχρι τις αρχές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου χαρακτηρίζεται από υψηλή γεννητικότητα και θνησιμότητα. Τα ισοζύγια όμως αυτά συρρικνώνονται με γρήγορους ρυθμούς την τελευταία τριακονταετία του 20ού αιώνα. Σημαντική είναι η μείωση των γεννήσεων στη χώρα μας σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο. Ο μέσος ετήσιος αριθμός γεννήσεων της περιόδου 2001-2007 είναι κατά 33% μικρότερος από τις γεννήσεις που είχαμε κατά μέσο όρο επισίως στην περίοδο 1935-1939.

Η μελέτη της πορείας του διαγενεακού δείκτη στη χώρα μας εμφανίζει ότι οι Ελληνίδες που γεννήθηκαν γύρω στο 1925 έφεραν στον κόσμο κατά μέσο όρο 2,2 παιδιά. Εκείνες που γεννήθηκαν το 1965 γεννούσαν 1,7 παιδιά. Οι ανακατατάξεις στη γονιμότητα των Ελληνίδων είναι άμεσα συνδεδεμένες με τις αλλαγές στα πρότυπα γαμплиότητας τους. Όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα, έπειτα από μια τριακονταετία έντονης και πρώιμης γαμплиότητας (1955-1980) οι δείκτες πρώτων γάμων συρρικνώνονται, ενώ η μέση ηλικία στον πρώτο γάμο το 2007 ανέρχεται στα 31 έτη για τους άνδρες και τα 28,5 έτη για τις γυναίκες. Οι διαγενεα-

κοί δείκτες γαμплиότητας (πρώτοι γάμοι γυναικών στις γενεές) δείχνουν αύξηση της έντασης των πρώτων γάμων στις γυναίκες που γεννήθηκαν από το 1930 έως το 1955 και μείωση της στις νεότερες γενεές.

6 Τα μεταναστευτικά ρεύματα από και προς την Ελλάδα

Κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων, η αποδημία των Ελλήνων εμφάνισε σημαντικές διακυμάνσεις. Ο ελλαδικός χώρος μέχρι και τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα «τροφοδότησε» τα αστικά κέντρα των βαλκανικών περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, την Πόλη, τα παράλια της Μ. Ασίας και την Αίγυπτο. Ένα νέο μαζικό κύμα φυγής αναπτύσσεται στα τέλη του 19ου αιώνα από την Παλαιά Ελλάδα, οδηγώντας σε ομαδική έξοδο νεαρά άτομα, προερχόμενα κυρίως από τις αγροτικές περιοχές της κεντρικής και δυτικής Πελοποννήσου, περιοχές που ήταν προσανατολισμένες στην καλλιέργεια της σταφίδας ή έμμεσα εξαρτώμενες από αυτή.

Η μετανάστευση αυτή κατευθύνεται προς τις ΗΠΑ. Τις δύο μεσοπολεμικές δεκαετίες θα ακολουθήσει μια δεύτερη περίοδος μαζικής εξόδου (1945-1977) με περίπου 1,3 εκατομμύρια μεταναστευτικές εξόδους. Οι μεταπολεμικοί μετανάστες κατευθύνονται αρχικά στις ΗΠΑ και τις άλλες υπερκαρκινικές χώρες (Καναδά και Αυστραλία), εν συνεχεία δε στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ιδιαίτερα στη Δυτική Γερμανία, που απορροφά περίπου το 85% της ενδοευρωπαϊκής μετανάστευσης.

Ωστόσο, η Ελλάδα προοδευτικά μεταβάλλεται από χώρα εξόδου σε χώρα εισόδου, γεγονός που επιβεβαιώνεται τα δεδομένα των τελευταίων απογραφών: Οι απογραφέντες ξένοι (άτομα με ξένη υπηκοότητα) ανέρχονται στην απογραφή του 1981 σε 180.000 άτομα και αποτελούν λιγότερο από το 2% του συνολικού πληθυσμού. Μια δεκαετία αργότερα, στην απογραφή του 1991, ο πληθυσμός τους δεν μεταβάλλεται σημαντικά, αν και οι προερχόμενοι από τις πλέον ανεπτυγμένες χώρες είναι λιγότερο από το 50% του συνόλου.

Στην τελευταία απογραφή (2001) ο αριθμός των αλλοδαπών υπερτραπλασιάζεται, καθώς καταγράφονται πλέον 762.000 άτομα μη έκοινα του ελληνικού πληθυσμού (7% του πληθυσμού της χώρας μας, που αγχίζει πλέον τα 11 εκατ.). Τα στοιχεία αναμεινεται να διαφοροποιηθούν σημαντικά μετά την απογραφή που θα πραγματοποιηθεί το 2011, καθώς η Ελλάδα όλη αυτή τη δεκαετία εξακολουθεί να δέχεται μεγάλα κύματα μεταναστών.